

nyugodt lelkiismerettel tudomásul vesszük, és reméljük, hogy vendégeinknek lesz kedve máskor is visszajönni hazánkba.

A tanácskozás ránk eső költségeit a Nemzeti Civil Alaptól elnyert pályázati pénzből tudtuk fedezni.

A színházi nevelésről a színészképzés kapcsán

Kaposi József

A Magyar Színházi Társaság (elnök: Csizmadia Tibor) 2009-ben egyik feladataként azt jelölte meg, hogy – a korábban jóváhagyott előadó-művészeti törvénnyel összefüggésben – áttekinti a felső- és középszintű színészképzés helyzetét. A témában két írásos anyag született: az egyik a MASZK elnöksége által készített, a másik pedig az alábbiakban közölt.

1. Kiindulópont

A színészképzést nem lehet – és nem is érdemes – csak önmagában vizsgálni, összefüggésbe kell hozni mindazokkal a társadalmi, kulturális, oktatási és gazdasági folyamatokkal, amelyek a jelenünket meghatározzák. A téma elemzése szempontjából kiemelten fontos alapelvek:

- a) A jelenlegi alkotmányos keretek mind a szabad iskolaalapítást, mind a szabad iskolaválasztást biztosítják az állampolgároknak, továbbá a modern, jóléti (szolgáltató) állam az iskolarendszerű közoktatás és felsőoktatás területén mind szélesebb társadalmi csoportok számára biztosít hozzáférést. A folyamat háttérét többek között a demokratikus elvek gyakorlati alkalmazása, a méltányosság érvényesítésének szándéka, valamint a munka világának újabb és újabb kihívásai adják. Mind általánosabb jelenséggé válik egyéni és közösségi szinten is az élethosszig való tanulás szükségessége.
- b) A tanulás (szakmai képzés) egyre kevésbé csak egy szakterület speciális fogásainak elsajátítását jelenti, hanem olyan kompetenciák (problémamegoldás, kooperativitás, tervezés, koordinálás stb.) és attitűdök (pl. kíváncsiság, meglegedettség, öröm) kialakítását, fejlesztését is, amelyek az egyén számára további „tudások” feltételeiként funkcionálnak. Az új tudáselméletek szerint legfontosabb a tanulásnak mint tevékenységnek az elsajátítása, hiszen ennek van a legnagyobb transzfer hatása a személyiség egészére.
- c) Az állam által támogatott iskolarendszerű oktatás a tudáshoz való széleskörű – anyagi és kulturális javaktól nem függő – hozzáférés egyik legfontosabb garanciális eleme, miközben az egyének oldaláról nélkülözhetetlen szocializációs terepként is értelmezhető, hiszen pl. az együttműködési készség, tolerancia, empátia, szolidaritás ebben a tanulási közegben ismerhető meg és gyakorolható.
- d) Az oktatásügyi kiadások fokozatos növekedésével, valamint a tudásgazdaság kiépülésével párhuzamosan mind fontosabbá vált minden ország számára a közoktatás hatékonysági és eredményességi indikátorainak vizsgálata. E kihívásra számos ország azzal válaszolt, hogy az akkreditációs eljárásokba mind több minősítési garanciát épített be, továbbá a folyamatok ellenőrzésére ismétlődő mérési rendszereket vezetett be, illetve új funkciókkal ruházta fel, különösen a tanulmányokat záró vizsgákat.
- e) Az oktatás tömegesedése, a változó munkaerőpiaci viszonyok egyre kevésbé teszik értelmezhetővé és szükségessé az egyéni oktatási utak (központi) korlátozását, valamint a végzettséghez kötött elhelyezkedési garancia biztosítását, mivel egy munkavállaló élete során többször is „átképezendővé” válik, így bármilyen, az iskoláztatás során megtanult ismeret, elsajátított képesség rövid vagy hosszútávon éppúgy hasznosulhat, miként elavulhat.
- f) Demokratikus és plurális viszonyok között a színházba járás (és a színházcsinálás) nem kiemelt ideológiai és propagandisztikus állami feladat – miként a diktatúrák többségében –, hanem, jobb esetben a kollektív kulturális kánon és értékek (normák) átadásának színtereként (művészszínház), vagy a tömegszórakoztatás egyik formájaként (üzleti színház) funkcionál.
- g) Fel kell a színházművészetnek készülni arra az időszakra is, amikor nem az iskolák (tanárok) belső kényszerből adódó, vagy kötelező közönségszervezése lesz a domináns, hanem azoknak a rétegeknek a színházba járási szokásai, amelyeket a köz- és felsőoktatási intézmények kinevelnek.

- h) Kiemelt szerepe van a különböző iskolafokozatokon változatos formákban történő színházi nevelésnek, mert a jövő színházlátogatóit elsősorban a mai köz- és felsőoktatás keretében lehet kinevelni, hiszen akit itt megérint a színház világa, az egész életén át – laikusként is – fogyasztója, élvezője lehet az előadásoknak.
- i) A színházi nevelés hosszú távú érdekei azt igénylik, hogy a köz- és felsőoktatásban mind szélesebb körben jelen legyen a drámai-színházi nevelés. Ez a közoktatás terén több dolgot jelenthet: egyrészt önálló tantárgyat/kat (dráma és tánc modul, dráma és/vagy színháztörténet, zenei, mozgás- és beszédgyakorlatok stb.), másrészt önálló művészetoktatást (színháték tanszak). Továbbá (hivatásos) színházi előadások megtekintését, drámapedagógiai módszerek alkalmazását a különböző órákon, valamint iskolai színi előadások létrehozását diákokkal. A felsőoktatás keretében pedig azt igényli, hogy mind szélesebb körben már a BA szakaszban is fel lehessen venni drámával, színházzal kapcsolatos tanegységeket, továbbá az eddig jóváhagyott MA szakok (drámapedagógus, színhátéktanár) mellett újabb képzések jelenjenek meg (pl. színházpédagógia).

A Keleti István Alapfokú Művészetoktatási Intézmény és Művészeti Szakközépiskola gálaműsora.
Budapest, Kolibri Színház, 2007. június 6. Császár Réka felvétele

2. A helyzet és az egyre „sötétebb” jövő

Az elmúlt évtized jogszabályi változásai és az oktatási kormányzatok különféle intézkedései minden iskolafokozatban és iskolatípusban megerősítették a színházi és a drámai nevelés helyzetét (lásd 2007-es anyag). Sajnos az utóbbi évek – kizárólag költségvetés-szemléletű intézkedései (normatívák csökkenése, óraszámemelés, a drámaérettségi súlytalanítása, a dráma OKTV megtorpedózása, az alapfokú művészeti oktatás helyzetének romlása) – a korábbi „felszálló ívű pályáról” egy „leszálló ívű pályára” kényszerítették a színházi nevelést. Ennek hatásai persze még most nem látszanak, de a tendenciák hosszú távon nagyon kedvezőtlenek lehetnek, hiszen folyamatosan szűkülnek azok a kényszerek és lehetőségek, amelyek az általános és középiskolai diákokat az értékes (művész) színház irányába orientálnak.

A felsőoktatás terén történő változások (bolognai rendszer, a felsőfokú drámatanárképzés hiánya) is a folyamatok rossz irányba történő módosulásáról tudósítanak.

Ha e téren sem sikerül pozitív változásokat elindítani, akkor a két rosszirányú folyamat (alap- és közoktatás valamint felsőoktatás) eredőjeként néhány év múlva tragikus helyzet alakulhat ki. Például azt jelentheti, hogy jelentős mértékben csökkenhet a művészszínházaknak közönsége.

3. A túlképzésről az alapelvek tükrében

A felsőfokú színészképzés központi intézményi és számbeli (adminisztratív) korlátozása gazdaságilag (és szakmailag?) talán kívánatos dolog lenne, de számos további problémát vetne föl. Egyrészt arra kényszerítenék a szűkre szabott kapacitásba be nem kerülő diákokat, hogy határon túl szerezzenek ilyen végzettséget magyar vagy más európai nyelven. Azért is meggondolandó a szűkítés, mert annak is megvan a veszélye, hogy az Európai Unió valamely országának felsőoktatási intézménye hozzon létre itteni képzési helyeket, amelyek a jelenlegi jogszabályi előírások szerint nem igényelnek hazai akkreditációt. (Az ott kiadott bizonyítványok meg egyenértékűsíthetők!) A kiképzettek száma így ténylegesen nem csökkenne, legföljebb az itthon tanítással foglalkozó művészeknek jutna kevesebb munkalehetőség. Továbbá egy ilyen korlátozás gátat szabhatna az olyan új kezdeményezéseknek, amelyek új alapokra kívánják helyezni a jelenlegi színészképzési formákat, mert a változó színházi közizlés és gyakorlat állandó új kihívásként jelenik meg. De azt sem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy a korlátozás nyomán könnyen azt a vádat is meg lehetne fogalmazni, hogy a most „kapukon belül lévők” ezzel az intézkedéssel ki akarják szorítani a többieket, a potenciális riválisokat a versenyből.

A középfokú iskolarendszerű színészképzés jelenleg legalább négy-öt funkciót ellát. Egyrészt általános-ságban fejleszti az ott tanulók önismeretét, amely a későbbi, megalapozottabb pályaválasztási döntést segíti elő, másrészt „átzsilipelést” biztosít az iskolából a munka világába. Továbbá felvételi előkészítő funkcióval is bír (a tisztességesebb helyeken általában megfizethető áron), hiszen számosan ebből a képzési formából kerülnek be a felsőfokú színészképzésbe, vagy más humán, művészeti felsőoktatási intézménybe. E képzési forma biztosítja néhány színház számára a stúdiós utánpótlást, amely a futó darabok kisebb szerepeinek ellátásához szükséges, illetve alapfunkcióját is ellátja, mivel az ún. csoportos színészek iránti munkaadói igényeket is kielégíti. (Sőt, számbelileg annak többszörösét is!) A végzettek közül többen valamilyen – a hivatásos képzést nélkülöző – színházi munkakörbe kerülnek (szervezők, sűgők, asszisztensek stb.), illetve kommunikációs képességeik révén számosan mennek pedagógus pályára, valamint sokan kerülnek a média és kulturális szolgáltatóipar számos területére is.

Az e területen történő túlképzés – ha a pályára kerülés oldaláról vizsgáljuk – kétségtelen. De ha nemcsak ezt az egy indikátort nézzük, hanem a fentebb említett funkciókat is, akkor már nem ilyen egyértelmű a helyzet. Különösen akkor nem, ha az itt folytatott tanulmányok transzfer hatásait is nézzük (pl. empátia, szolidaritás, memóriafejlesztés), és azt is figyelembe vesszük, hogy az, aki középiskola után színész akar lenni, azt nehezen lehet szándéka ellenére jó cipőfelsőrész-készítőnek vagy ápolónőnek kiképezni. Legfeljebb az iskolát és a tanulást lehet vele végleg megutáltatni. Belátható az is, hogy a középfokú színészképzés központi korlátozásával a színházi szakma csak veszthet – akár állásokat is –, hiszen a végzett színészek, rendezők közül számosan közreműködnek az itt folyó képzésekben, továbbá az egész színházi nevelés szempontjából is ésszerűtlen, mivel az itt végzettek potenciális színházlátogatók (lehetnek) lesznek, tehát hosszabb távon inkább hasznot hoznak, sem mint kárt okoznának.

4. Feloldás: képzésbővítés minden szinten és a minőségi garanciák rendszerének kiépítése

Ahhoz, hogy a színházi nevelés területén a jövőben is tömegesen legyenek a művészszínház iránt érdeklődők, az alapoktól kezdődően a kapacitások bővítésért kellene mozgalmat indítani, lobbizni, mert a színházszeretet csak a kötelező iskoláztatás során és nagyon változatos keretek (differenciált tanítási utak) és formák (színházcsinálás és -látogatás) között alakítható ki. Ehhez a munkához minél több, a felsőoktatás által jól kiképzett szakember szükséges.

A felsőoktatás területén a minőségi garanciákat az akkreditációs követelmények (végzettség, publikációk, nemzetközi megmérettetés) további szigorításával, és a valódi versenyhelyzet megteremtésével lehetne biztosítani.

A középfokú képzésnél is szigorítani lehetne, kellene azokat a személyekhez kötődő előírásokat (végzettség, gyakorlat, egyéb kvalifikáció, alkalmazási forma) és tárgyi feltételeket (pl. színházterem, gyakorlóhely), amelyek megléte szükséges az iskolarendszerű működéshez. A minőségi tartalmi munka és az eredményesség mérésének érdekében meg kellene határozni a képzési folyamat indikátorait, továbbá a tantervi és a kimeneti szabályozás együttes fejlesztésére lenne szükség. Ennek keretében ki kellene dolgozni tantárgy szinten a különböző évfolyamokon elvárt követelmény-standardokat, valamint a vizsgáztatás szakszerű és nyilvános kritériumait. Fel kellene külön készíteni a vizsgáztatási folyamat résztvevőit is, mert ez is része a minőségbiztosítási rendszereknek.

A minőségi garanciák tekintetében fontos szerepe lehet a képző intézmények átláthatóságának és a mind szélesebb nyilvánosságnak. A honlapokra feltett bemutató órák, vizsgák közkinccsé tétele, illetve azok mennyisége, minősége is fontos visszajelzéseket adhat az egyes intézményekben folyó munka színvonaláról.